

جایگاه سیاست توسعه‌ی موشک بالستیک در راهبرد امنیتی مستقل ایران

محمد نادری چلاو^۱، علی اکبر جعفری^۲

۳۰

چکیده

راهبرد نظامی جمهوری اسلامی ایران، همواره رکن اصلی تامین‌کننده‌ی امنیت ملی و تاثیرگذار بر امنیت منطقه‌ای غرب آسیا بوده است. بنابر اقتضائات داخلی، تحولات ناشی از جنگ تحمیلی، شرایط منطقه‌ای نظیر ورود قدرت‌های فرامنطقه‌ای، ائتلاف با دول منطقه و ادراک تهدید رهبران ایران، توسعه‌ی صنایع موشک بالستیک و فناوری فضایی گزینه مناسب در جهت رفع ضعف‌های نظامی ناشی از تحریم و عقب‌ماندگی تکنولوژیکی نظامی ایران تشخیص داده شده است. سوال پژوهش فوق، بدین صورت است: جایگاه موشک بالستیک، در راهبرد امنیتی ایران چگونه ارزیابی می‌گردد؟ در فرضیه پژوهش، تاثیر بازدارنده موشکی بر تامین امنیت و حفظ قابلیت تهاجمی ایران در راستای اهداف منطقه‌ای، و پشتیبانی از ساختار مقاومت مورد تایید قرار گرفته است. تاثیرات مثبت از جهت تامین منافع و پرستیژ سیاسی، بیشینه‌سازی قدرت و نفوذ منطقه‌ای برای ایران به ارمغان آمده است. بازدارندگی پیوسته و حفظ امنیت مراکز استراتژیک، از نتایج کارکردی در ورای راهبرد امنیتی مستقل ملی است. چارچوب نظری پژوهش فوق، رئالیسم و نظریه بازدارندگی می‌باشد. روش به کارگیری اطلاعات تحلیلی و تبیینی است و از منابع کتابخانه‌ای و مقالات در استخراج مطالب بهره‌گیری شده است.

کلیدواژه‌ها: بازدارندگی، موشک‌های بالستیک، راهبرد امنیتی، محور مقاومت، غرب.

دوره ۸، شماره ۳، پیاپی ۳۰

پاییز ۱۴۰۳

مقاله علمی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۸/۰۶

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۹/۲۹

صص: ۸۸-۶۳

شابا چاپ: ۴۵۶۵-۲۵۸۸

الکترونیکی: ۰۳۸۱-۲۷۱۷

۱. دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

۲. استاد روابط بین‌الملل، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران (نویسنده مسئول)

مقدمه

در اواخر جنگ جهانی دوم بود که اولین موشک بالستیک به نام V-2، توسط آلمان نازی به سمت لندن شلیک شد و کمتر از یک دهه بعد از پایان جنگ، تبدیل به مهم‌ترین اولویت نظامی دو ابرقدرت وقت یعنی اتحاد جماهیر شوروی و ایالات متحده آمریکا شد؛ تا جایی که به فاصله کمی، موشک‌های بالستیکی به منظور حمل تسلیحات هسته‌ای طراحی شد که قادر بود مسافتی به طول یک قاره را بپیماید و کشوری را با خاک یکسان کند. لذا موشک‌های بالستیک، انقلاب عظیمی در عرصه روابط بین‌الملل، قدرت، توازن‌های منطقه‌ای و چگونگی تفکر کشورها درباره جنگ ایجاد کرده است که باعث شد رقبای منطقه‌ای و جهانی، زندگی جدیدی را پیدا کنند (موسوی و لهراسبی، ۱۴۰۰: ۸۲). موشک‌های بالستیک، به موشک‌هایی گفته می‌شود که برای اصابت به هدف، از جو زمین خارج شده و بقیه مسیر را بدون سوخت و بر اساس قوانین بالستیک طی می‌کنند تا دوباره به جو زمین برگشته و بر سر هدف خود فرود آیند (Powell, 2010). به عبارت دیگر، موشک به وسیله‌ی هدایت نیروی اولیه، به فضای ماورا جو پرتاب می‌شود و پس از اتمام سوخت، کلاهک از موشک جدا می‌شود و به وسیله نیروی جاذبه، با شتاب و سرعت مضاعف به هدف اصابت می‌کند (Davenport, 2020). تفاوت موشک بالستیک نسبت به سایر انواع پرتابه‌ها، برد و توانایی حمل کلاهک‌های سنگین در آنان است. امروزه تنها موشک‌های بالستیک می‌توانند مسافتی به اندازه ۱۲۰۰۰ کیلومتری را با کلاهک‌هایی به وزن ۴۰ مگاتن حمل کنند و به هدف برسند (Arkin & Kristensen, 2020).

ریشه‌ی برنامه‌های موشکی ایران را باید در نیازهای موشکی ایران در جنگ با عراق جست، نیازهایی که ایران را به سمت موشک‌های اسکاد جذب کرد. جنگ ایران و عراق تهدید هسته‌ای، شیمیایی و بیولوژیکی بسیار واقعی را آشکار کرد و عراق جنگ موشکی را علیه شهرهای ایران به راه انداخت (Cordesman, 2019). شروع جنگ شهرها و اصابت موشک‌های اسکاد بی و فراگ ۷ به مناطق عمقی ایران، علاوه بر یک خواست عمومی بر پاسخگویی متقابل، فرماندهان جنگ را بر آن داشت تا به فکر تشکیل یگان مجزای راکتی و موشکی باشند. ایران توانست در زمان جنگ تحمیلی و برای ایجاد شرایط پاسخ متقابل در برابر عراق، با استفاده از کمک کشورهای از جمله لیبی، سوریه و کره شمالی و غیره، موشک‌هایی را علیه مواضعی در عراق مورد استفاده قرار داد و روند جنگ را

Ballistic missiles

به شکل غافلگیرکننده‌ای تغییر دهد. اساساً به نظر مقامات ایرانی، موشک‌های بالستیک، نقش مهمی در پاسخ به حملات موشکی عراق و جلوگیری از ادامه جنگ ایفا کردند (Elleman, 2016). اما پس از جنگ تحمیلی نیز تهدیدات و شرایط جدید منطقه‌ای، ایران را وارد مرحله نوینی از چالش‌های خود نمود. عملیات طوفان صحرا و شکست دستگاه نظامی صدام در این عملیات و حضور مستقیم آمریکا و همپیمانان بین‌المللی‌اش در عراق که با حمایت دولت‌های عرب منطقه انجام شده بود، تهدیدات جدیدتر و جدی‌تری را متوجه امنیت ایران کرد و آمریکا و همپیمانانش به‌عنوان تهدید اصلی، مطرح شدند (یاری، ۱۳۹۶: ۴۳). در واقع تهدیدات و چالش‌های داخلی و خارجی امنیتی- نظامی کشور پس از جنگ با عراق به شرح ذیل می‌باشد: ۱- در سال ۱۳۶۹ قدرت نظامی عراق که تهدیدی بالقوه حتی پس از جنگ برای ایران بود، افزایش چشمگیری پیدا کرده بود. ۲. حضور آمریکا در منطقه غرب آسیا، خلیج فارس و پی‌گیری سیاست تحریم و فشار بر ایران که در دو مقطع منجر به تجاوز نظامی آمریکا به ایران (جنگ نفتکش‌ها، صحرای طبس) شد. ۳- وجود گروه‌های تجزیه‌طلب با حمایت‌های تسلیحاتی رژیم صدام که تهدیدی در داخل و خارج بودند. ۴- ستون فقرات نیروهای مسلح کشور که درگیری وسیع با عراق و کشورهای حامی آن را در ۸ سال سپری کرده بود، نیازمند بازسازی اساسی بود، اما تحریم‌ها مانع از واردات تجهیزات پیشرفته می‌شد. نکته‌ی مهم در بحث جاری، نیازمندی ایران به تقویت توانایی دفاعی پسا جنگ بود که با تهدیدات منطقه‌ای این امر الزامی تشخیص داده شد.

۱. چارچوب نظری: نظریه رئالیسم و بازدارندگی

نظریه بازدارندگی مبتنی بر نظریه جریان اصلی رئالیسم می‌باشد. رئالیست‌ها اصول خود را بر پایه دانایی و فردگرایی استوار ساخته و به پیش‌بینی‌های خیال‌پردازانه دلخوش نمی‌دارند، آن‌ها ضمن تأکید بر موضوع امنیت معتقدند که چنانچه دولتی نتواند امنیت خود را حفظ کند، قادر به انجام هیچ کاری نخواهد بود (نوری فرد، ۱۳۸۶، ۱۱۸). بازدارندگی در ساده‌ترین شکل آن عبارت است از نوع ویژه‌ای از روابط اجتماعی یا سیاسی که در آن یک طرف سعی در نفوذ بر رفتار طرف دیگر در

Operation Desert Storm

Realism

جهت مطلوب دارد و وی را تهدید می‌کند تا چنانچه در سمت مطلوب عمل کند، مورد مجازات یا دست کم محرومیت قرار نخواهد گرفت (ازغندی و روشندل، ۱۳۸۰: ۲۰۴).

در تعریفی دیگر از نظریه بازدارندگی می‌توان گفت ایجاد قدرت و یا قدرت‌سازی در جهت این که دشمن یا رقیب به خود اجازه تعرض نظامی ندهد، زیرا پس از محاسبه درگیری به این نتیجه برسد که نمی‌تواند به اهداف مورد نظر خود دست یابد. بازدارندگی به دو جنبه اصیل مرتبط است. جنبه روانی و جنبه فیزیکی لجستیکی. جنبه‌ی روانی مهم‌تر از جنبه‌ی فیزیکی آن است، زیرا بازدارندگی در این شیوه می‌تواند از حملات طرف مقابل و ارتکاب عمل وی جلوگیری به عمل آورد. مسئله با اهمیت دیگر از نگاه تحلیل‌گران ارتباط بازدارندگی و امنیت ملی است. بدین صورت، به هر میزان که بازدارندگی در سطح مطلوب قرار گیرد، می‌توان گفت امنیت ملی هم به همان اندازه حفظ و امنیت پایدار با بازتولید مولفه‌های بازدارندگی تامین خواهد شد.

در ادامه تجزیه و تحلیل نظری بازدارندگی طبق نظریه رئالیسم باید اشاره کرد واقع‌گرایان با پیش فرض خود مبنی بر این که بازیگران اصلی در نظام بین‌الملل دولت‌ها هستند و طبق اصول ثابت رئالیست‌ها که خودیاری و اصل بقا در کنار دولت سالاری باید جلوه یابد، به دو اصل ویژه برای حفظ امنیت اشاره دارند. بازدارندگی و موازنه قدرت دو اصل اساسی هستند که توانایی حفظ نظم و امنیت بین‌المللی و داخلی کشورها و قدرت‌ها را تامین خواهند کرد. حقوق بین‌الملل و سازمان‌های بین‌المللی^۳ طبق این نظریه برای تامین امنیت و استقرار صلح بیش از حد دچار نگاه آرمان‌گرایانه هستند و نمی‌توان با استفاده از آنان صلح را برقرار کرد (قوام، ۱۳۹۴: ۲۹۹). الزامات منطقه‌ای و تامین امنیت ایران با واسطه‌ی قدرت بازدارنده موشک‌ها میسر شده است و حمایت فنی و صادراتی ایران به متحدان خود در محور مقاومت در حفظ بازدارندگی مهم ارزیابی می‌شود.

National Security

Deterrence

International organization

۱-۱- انواع بازدارندگی

۱-۱-۱ بازدارندگی کلی

این نوع از بازدارندگی به معنای به دست آوردن سلاح‌های کشتار جمعی، سلاح‌های هسته‌ای و سلاح‌های بیولوژیکی و شیمیایی است. قدرت‌های حق و تویی به دنبال این نوع از بازدارندگی می‌باشند که توانایی تهاجمی وسیعی را در اختیار آنان قرار می‌دهد.

۱-۱-۲ بازدارندگی حداقلی و حداکثری

این نوع از بازدارندگی مستلزم توانایی داشتن حفظ ضربه‌ی دوم می‌باشد. قدرت‌های بزرگ به نوع نخست و قدرت‌های درجه دوم به بازدارندگی حداقلی اعتقاد دارند. رویکرد ایران به بازدارندگی نوع دوم با قابلیت‌های جدید است. بدین شرح توانایی بالستیک ایران از نوع متعارف محسوب می‌شود که از نظر رهبران ایران، عقلانی، تدافعی و شرعی می‌باشد. اما تفاوت‌هایی در باب توانایی‌های موشک‌های بالستیک ایران با توانایی موشکی ذکر شده در بازدارندگی حداقلی وجود دارد که می‌توان آن را در زمره‌ی بازدارندگی حداکثری تعریف نمود.

پیشینه پژوهش

۱- باقری دولت آبادی (۱۳۹۲). در مقاله نقش عنصر بازدارندگی در راهبرد نظامی، ضمن بررسی راهبرد نیروهای مسلح ایران در مواجهه با رقبای منطقه‌ای، پتانسیل‌های نیروهای نظامی ایران را به روایت آمار دقیق به رشته‌ی تحریر در آورده است. دفاع ایران در استراتژی نامتقارن و مسطح موزاییکی از روایت‌های این پژوهش است.

۲- لره آموسان و ساموئل اویول^۲ (۲۰۱۶)، در پژوهش «منافع ملی ایران و الزام ژئواستراتژیک» اذعان می‌کنند ایران پس از فروپاشی جنگ سرد به یک جایگاه منحصر به فرد ژئواستراتژیکی دست پیدا کرد. ایران خلاف میل و اراده قدرت بزرگی چون آمریکا و قدرت‌های منطقه‌ای چون عربستان سعودی، با گسترش روابط با فدراسیون روسیه و دیگر کشورهای منطقه با تقویت رویکرد فرهنگی و اجتماعی نفوذ خود در منطقه قفقاز جنوبی و آسیای مرکزی را افزایش داد. علاوه بر آن حضور

Minimal deterrence

^۲Lerah Amosan and Samuel oyol

ایران در عراق و سوریه مورد استقبال عربستان و محور عربی متحد غرب قرار نگرفت. در پژوهش فوق منافع ملی ایران محصول فرصت‌ها و چالش‌های موجود زمانی و مکانی قلمداد می‌شود و تلاش برای کسب امنیت، قدرت و نفوذ از طریق دو رویکرد (در ظاهر غیر مرتبط) واقع‌گرایی و آرمان‌گرایی دنبال می‌شود.

۳- امین سایکل و دیوید وستنسکوف (۲۰۲۰)، در پژوهش «امنیت ملی و توان عملیاتی ایران» با بررسی راهبرد نظامی ایران پس از انقلاب اسلامی که دارای ویژگی شیوه‌های جنگ نامتقارن می‌باشد، معتقدند حملات نظامی به ایران به شدت می‌تواند هزینه‌ها را برای کشور مهاجم بالا ببرد. تغییر در سیاست خارجی از دوستی غرب تا دوستی با شرق و همچنین تخاصم با ایالات متحده آمریکا در راهبرد منطقه‌ای ایران از چرخش‌های اساسی ایران است.

۴- میخائیل المان (۲۰۲۴). در پژوهش (برنامه موشکی بالستیک ایران) اذعان می‌کند ایران دارای بزرگ‌ترین زرادخانه‌ی موشک‌های بالستیک در خاورمیانه است و اسرائیل در قیاس با ایران، از تعداد کمتری موشک برخوردار است و اما از نظر دقت توانمندی بهتری دارد. استفاده ایران از موشک بالستیک به دو صورت است: ۱. ایجاد ترس و وحشت. ۲. استفاده سیاسی. در ادامه‌ی پژوهش، به شرح قابلیت‌های موشک‌هایی نظیر سجیل، شهاب ۱ و ۲، قدر، قیام، عماد، فاتح ۱۱۰، خرمشهر، فاتح ۱ و ۲ که جدیدترین و قدرتمندترین موشک ایرانی با برد ۱۵۰۰ کیلومتر است می‌پردازد. همچنین در تشریح برنامه‌ی فضایی ایران، تبیین آزمایش موفق ماهواره‌بر سیمرغ در سال ۲۰۲۴ از نکات قابل توجه این پژوهش است.

۱- واردات و همکاری فنی موشک بالستیک در زمان جنگ

استفاده‌ی رژیم بعث از موشک بالستیک، خلاء اساسی در پاسخگویی و مقابله به مثل توسط ایران را برجسته ساخت. با وجود تحریم‌های بین‌المللی دو قدرت شرق و غرب علیه ایران، تصمیم بر آن شد که واردات موشک بالستیک از مجاری محرمانه انجام شود. در میان کشورهای عربی، کشور لیبی که با رهبری معمر قذافی اداره می‌شد، رابطه‌ی حسنه‌ای با عراق بعثی برقرار نکرده بودند و

Amin saikal & david vestenskov

Michael Elleman

هراس از افزایش قدرت و نفوذ عراق در منطقه و کشورهای عربی توسط قذافی همواره وجود داشت. بدین سبب، ایران مقصد دریافت موشک‌های بالستیک را در لیبی جستجو کرد. دومین کشور در منطقه‌ی خاورمیانه که با سیاست‌های صدام مخالف بود، کشور سوریه به رهبری حافظ اسد بود. سوریه به مانند لیبی مونتاژ و واردکننده موشک از شوروی بود که در جنگ سرد جزئی از متحدان منطقه‌ای شوروی محسوب می‌شدند. سومین کشور مقصد ایران برای واردات موشک بالستیک، کره-شمالی به رهبری کیم ایل سونگ بود. کره‌شمالی بیشتر به دلایل سیاسی و تایید اقدامات ایران در مقابله با آمریکا دست به صادرات موشک به ایران زد. محسن رفیق دوست وزیر وقت سپاه ایران، با سفر به لیبی، سوریه و کره شمالی در سال ۱۳۶۲ و ۱۳۶۳ که در گام اول با دریافت ۱۰ فروند موشک اسکاد بی و همچنین به خدمت گرفتن تکنسین‌های لیبیایی برای پرتاب موشک‌ها همراه بود توانستند در اولین عملیات موشکی بانک رافدین عراق را مورد اصابت قرار دهند (باقری دولت آبادی، ۱۳۹۲: ۷۴). زنجیره‌ی واردات موشک از لیبی ادامه‌دار نبود و دیری نپایید که روابط سیاسی عراق با لیبی توسط صدام بهبود بخشیده شد. بدین جهت برای آموزش تکنسین‌های ایرانی، سوریه انتخاب گردید و موشک‌ها تا پایان جنگ از کره شمالی تامین شد. تلاش‌های اولیه‌ی ایران در جهت ساخت موشک در مهندسی معکوس موشک اسکاد بی وارداتی جلوه‌گر شد. بدین طریق، گروه ۱۷ نفره‌ای به فرماندهی شهید تهرانی مقدم که برای آموزش پرتاب موشک‌ها به سوریه رفته بودند، در سالیان پایانی جنگ شروع به پایه‌گذاری تشکیلات صنعت بومی موشکی گذارند که در ادامه بدان پرداخته خواهد شد.

۲- علاقمندی رهبران نظامی سیاسی به موشک بالستیک

جنگ رژیم بعث عراق علیه ایران تأثیر عمیقی بر تفکرات مسئولین کشور گذاشت و اهمیت واقعی موشک و ضرورت وجود و تجهیز نیروهای دفاعی به آن را برای ایران روشن ساخت. جنگ به‌خوبی نشان داد که موشک‌های بالستیک می‌توانند نقش مؤثری داشته باشند و از آنجاکه موشک‌های بالستیک متحرک بوده و به‌آسانی قابل اختفا بودند و با اندک امکانات لجستیک آماده پرتاب می‌شدند، می‌توانستند در رفع کمبودهای فنی مهم باشند. این تجربه به رهبران سیاسی و نظامی نشان داد،

محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های موجود در معاهدات بین‌المللی^۱ در زمینه استفاده از سلاح‌های کشتارجمعی و منع استفاده از ابزارهای نظامی علیه شهروندان غیرنظامی، مانع از استفاده رژیم بعث عراق از این سلاح‌ها نشده و جامعه بین‌الملل نیز اقدام جدی در این خصوص انجام نداده است (یاری، ۱۳۹۸: ۴۹-۵۰). بنابراین، شرایط پس از جنگ و در شرایط وضع تحریم‌های متنوع علیه رشد توانمندی‌های نظامی ایران، همچنین در وضعیتی که امکان چندانی برای خرید هواپیماهای مدرن وجود نداشت، برخورداری از توان موشکی پیشرفته مبتنی بر فناوری داخلی می‌توانست موازنه لازم را برای قدرت نظامی ایران ایجاد کند. از آنجاکه ایران بعد از جنگ به‌لحاظ موازنه تجهیزات نظامی در جایگاه پایین‌تری نسبت به همسایگان خود قرار داشت و در اواخر جنگ برتری هوایی کامل به نفع رقبای منطقه‌ای ایران بود، جمهوری اسلامی ایران با پایان جنگ تحمیلی و پس از وقوع جنگ‌های بزرگ در محیط پیرامونی خود، نسبت به مفهوم جنگ آینده و نظریه‌پردازی در این خصوص حساسیت نشان داد. به‌همین دلیل، نوع رویکرد کشور به مفهوم جنگ آینده نقش بسزایی در جهت‌گیری‌های کلان دفاعی و امنیتی ایفا نمود. با این تأکید که روندهای آینده نامعلوم و نامطمئن و در عین حال، استنتاج تهدید مشخص و عینی امری کاملاً دشوار است (یاری، ۱۳۹۸: ۵۰).

۳- موشک بالستیک و الزامات امنیتی در حوزه‌ی منطقه‌ای

منطقه‌ی غرب آسیا همواره پس از تحولات حضور نیروهای خارجی و اشغال‌گری آنان، دچار چالش‌های اساسی در حوزه‌ی امنیت سخت و نرم می‌باشد. ایران با درک صحیح از وضعیت ناآرام و هرج و مرج امنیتی در میان انتخاب گزینه مناسب برای تامین امنیت خود، به موشک بالستیک توجه ویژه‌ای نشان داده است. برخی رژیم‌های منطقه‌ی غرب آسیا نظیر رژیم صهیونیستی و عربستان سعودی که پایه‌های اصلی محور عبری، عربی متحدان آمریکا در منطقه را تشکیل می‌دهند، با مسلح شدن به انواع تسلیحات و تجهیزات هوایی، پدافندی، موشکی، پهپادی و دریایی سعی در کسب قدرت برتر بازدارنده در برابر ایران می‌باشند. اما ایران بنابر شرایط تحریمی و قطع ارتباط علمی، فنی و تکنولوژیکی با شرکت‌های بزرگ تسلیحاتی و تجهیزاتی، در پاسخ به شرایط موجود پی‌گیری تقویت سیاست موشکی و فضایی را در برابر تهدیدات امنیتی در دستور کار قرار داد.

^۱International treaties

۳-۱- مقابله با قدرت هوایی پایگاه‌های آمریکایی و شورای همکاری خلیج فارس.

آمریکا به عنوان یک قدرت جهانی مداخله‌گر با فروپاشی شوروی و پایان جنگ سرد، به عنوان یک هژمون بین‌المللی^۱ برای رسیدن به اهداف فرامنطقه‌ای و جهانی خود ساخت پایگاه‌های نظامی به‌عنوان محسوس‌ترین چهره‌ی اعمال قدرت را در دستور کار قرار داد. از اوایل دهه ۱۹۸۰ میلادی روند ساخت و توسعه پایگاه‌های هوایی و دریایی آمریکا در جنوب خلیج فارس آغاز و پس از جنگ اول و دوم خلیج فارس تشدید شد. این پایگاه‌ها امروزه کلیه فعل و انفعالات نظامی آمریکا را در منطقه خلیج فارس و حوزه‌های نزدیک اطراف آن را پشتیبانی و هدایت می‌کنند. ارتباط تنگاتنگ کشورهای عرب خلیج فارس با آمریکا و انعقاد پیمان‌های متعدد نظامی، وجود پایگاه‌های نظامی آمریکا در خلیج فارس و سرزمین‌های مجاور آن، موجب گردیده است که این حوزه به مرکز ثقل نظامی آمریکا در غرب آسیا تبدیل گردد (غفاری چراتی و همکاران، ۱۴۰۰: ۴۱). بدین شرح هدف آمریکا از پایگاه‌سازی در غرب آسیا، ۱- حمایت از متحدان خود که در قالب تحولات منطقه‌ای محور عبری-عربی را تشکیل دادند. ۲- کنترل و حفظ بازدارندگی علیه ایران که به مثابه‌ی تهدید جدی علیه منافع آمریکا عمل می‌کند. ۳- جلوگیری از گسترش اسلام‌گرایی انقلابی که حکومت‌های پادشاهی و سلطنتی حوزه‌ی خلیج فارس را دچار بحران مشروعیت سازد. ۴- ایجاد سلطه بر شاهراه‌های اقتصادی و تجاری برای به حداکثر رساندن منافع خود و مقابله با گسترش فعالیت‌های اقتصادی ایران. ۵- حفظ هژمون‌گرایی در حوزه‌ی منطقه‌ای با استفاده از حفظ ابزار نظامی و سلطه‌جویی در مواقع ضرور. ۶- مقابله با خلاء امنیتی حاصل از سقوط صدام در منطقه. ۷- مقابله با حضور دیگر ابرقدرت‌ها نظیر چین و روسیه. جمهوری اسلامی ایران در دهه ۲۰۰۰، به صورت موفقیت‌آمیزی برنامه موشکی خود را توسعه داد و به موشک‌های کوتاه‌برد بالستیک (تا ۱۰۰۰ کیلومتر مانند فاتح-۱۱۰) و شهاب ۲ دست یافت. همچنین موشک‌هایی با برد متوسط بین (۱۰۰ تا ۵۵۰۰ کیلومتر مانند شهاب ۳، سجیل ۱ و ۲)، خرمشهر، عماد و قیام را تولید نموده است که با استفاده از آن این توانایی را دارد که رژیم صهیونیستی و بسیاری از پایگاه‌های نظامی آمریکا در منطقه غرب آسیا را مورد هدف قرار دهد و از این موشک‌ها به‌عنوان یک نیروی بازدارنده مهم و تلافی‌جویانه علیه آمریکا و

۱International hegemon

۲Hebrew-Arabic axis

همپیمانانش در منطقه در صورت بروز جنگ استفاده خواهد کرد. با این حال، در راهبرد دفاعی خود همچنان بر موشک‌های بالستیک متعارف کوتاه‌برد و میان‌برد تمرکز دارد (صالحی و فرحبخش، ۱۳۹۵:۵۴). تقویت نیروهای نظامی با توجه به پیشرفت‌های فناورانه تأثیر مهمی در نتیجه بازدارندگی می‌گذارد. دستیابی به موشک‌های بالستیک برد کوتاه و متوسط را در همین راستا می‌توان ارزیابی نمود. یکی از ابعاد بازدارندگی ایران در ارتباط با پایگاه‌های نظامی آمریکا در منطقه غرب آسیا و به‌خصوص در اطراف مرزهای ایران برجسته‌نمودن توان موشکی ایران است. راه‌اندازی موشک‌های بالستیک در کشور به نوعی ارسال سیگنال‌های تهدید برای رقبای ایران در منطقه و از جمله پایگاه‌های نظامی آمریکا است. توانمندی موشکی به‌عنوان ابزاری کارآمد امکان عکس‌العمل سریع را به ایران می‌دهد. فرماندهان عالی‌رتبه نظامی ایران نیز تأکید کرده‌اند در صورت اقدام نظامی علیه ایران از سوی آمریکا، ایران بر تمام پایگاه‌های آن کشور مشرف است و این پایگاه‌ها در تیررس ایران بوده و می‌توانند از سوی ایران مورد تهدید و هدف‌گیری قرار گیرند. از نگاه ایران این پایگاه‌ها جزئی از خاک ایالات متحده محسوب می‌گردد (صالحی و فرحبخش، ۱۳۹۵: ۵۵). آمریکا در برابر تهدیدات ایران علیه پایگاه‌های خود، سپر یا دفاع پیشرفته‌ی موشکی را توسعه داده است.

جدول شماره (۱): تشریح پدافندهای آمریکایی

۱- سامانه اونجر ^۳ تا کنون. بوئینگ، ایالات متحده.	انهدام انواع هواگرد ها مانند هواپیماها و هلی‌کوپترها استفاده گردد.	این سامانه از سیستم فروسرخ استفاده می‌کند، موشک‌های به‌کارگیری شده در سامانه استیگر هستند که در ارتفاع حداکثر ۸ کیلومتری با فاصله‌ی حداکثر ۳۱۰۰ متری با اهداف درگیر می‌شوند.
۲- سامانه سی رم ^۴ تا کنون. جنرال دینامیک، ایالات متحده.	سامانه‌ی برد کوتاه و در پایگاه‌های آمریکا فعال است و همچنین این سامانه در ترکیب با سامانه فلانکس استفاده می‌گردد.	بسته به مدل‌های مختلف با سیستم هدایت رادار فعال، غیرفعال، فرو سرخ و هدایت در خط دید رادار استفاده می‌کند. موشک

US military bases

West of Asia

Onger system

Cram system

این سامانه دارای سرعت بیش از ۳ ماخ سرعت و ۹ کیلومتر برد است.		
دارای سیستم فرسرخ می‌باشد و در مرحله‌ی آخر برخورد موشک و راکت به هدف با ایجاد دیوار آتش به انهدام مهاجم می‌پردازد.	سامانه برد کوتاه و مکمل با سامانه cram می‌باشد. قابلیت ضد موشکی و ضد راکتی دارد و در پایگاه‌های آمریکایی در نسخه زمین پایه از آن استفاده می‌شود.	۳- سامانه فلانکس ۱ ۱۹۸۰ تا کنون. شرکت ریتون، ایالات متحده.
دارای سیستم های مختلف آرایه فازی فعال و غیر فعال است. سرعت بیش از ۳ تا ۵ ماخ و در ارتفاع درگیری موثر ۲۰ تا ۳۰ کیلومتری با اهداف درگیر می‌شود.	دارای قابلیت در یک ۳ برای مقابله با انواع هواگرد ها و قابلیت ضد بالستیک و ضد کروز دارد. دارای سیستم آتشباری پیشرفته می‌شد و رقیب اصلی آن اس ۳۰۰ روسی از نوع pmu2 می‌باشد.	۴- سامانه پاتریوت ۲ ۱۹۸۴ تا کنون. شرکت ریتون، ایالات متحده.
دارای سیستم آرایه فازی فعال و برد بلند می‌باشد. این سامانه دارای بیش از ۵ ماخ سرعت و کشف اهداف در بیش از ۴۰ تا ۷۰ کیلومتری است.	برترین سیستم پدافندی آمریکایی در نوع برخورد با موشک‌های بالستیک. دارای یکی از پیشرفته‌ترین رادارهای کشف اهداف است.	۵- سامانه تاد ۳ ۲۰۰۰ تا کنون. شرکت ریتون، ایالات متحده.

منبع: مولفان

پدافندهای فوق بخشی از استراتژی دفاع از پایگاه‌های آمریکا در برابر ایران قلمداد می‌شود. بدین ترتیب با توجه به قدرت تهاجمی روزافزون ایران در توسعه‌ی صنایع موشکی، به روزرسانی و تقویت شبکه پدافندی آمریکایی در پایگاه‌ها نیز انجام می‌شود. پدافند پاتریوت حلقه‌ی اتصال و ستون فقرات پدافندی آمریکا در منطقه‌ی غرب آسیاست. آمریکا پدافند پاتریوت را مستقر می‌کند تا از اهداف با ارزشی مانند فرودگاه، تاسیسات بندری و پایگاه‌های نظامی حراست کند (Izewicz, 2017). این سامانه به همراه دیگر اجزای مکمل به اسرائیل، عربستان سعودی و کشورهای دیگر حوزه‌ی خلیج فارس ارسال شده است تا بتواند در برابر حملات محور مقاومت در کلیت منطقه عمل نماید. بدین

Phalanx system

Patriot system

THAAD system

جهت، کار بر روی سپر دفاع موشکی هماهنگ میان آمریکا و متحدان وی در منطقه غرب آسیا و خلیج فارس مطرح شد.

با آغاز سال ۲۰۰۴، سیستم دفاع موشکی یکپارچه به طرز فزاینده‌ای برای دفاع منطقه‌ای کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس مدنظر قرار گرفت؛ زیرا ظرفیت موشک‌های بالستیک ایران، کاملاً افزایش یافته بود. از این رو و بر اساس روند آزمایش‌های موشکی ایران و درخواست‌های متعدد این شورا برای خرید سامانه‌های موشکی، نخستین خریدهای سامانه‌های موشکی منطقه، در ماه می ۲۰۰۶، آغاز شد. در این دوره ایالات متحده مذاکرات امنیتی خلیج فارس را برای تقویت امنیت شورای همکاری خلیج فارس ادر چارچوب فروش اسلحه ایجاد کرد تا کشورهای شورای همکاری خلیج-فارس را به خریداری سیستم های دفاع موشکی ایالات متحده و نیز برای به حداکثر رساندن همکاری‌ها متقاعد سازد. از این رو، در چنین موقعیتی ژنرال «جفری کوهلر»^۲ مدیرعامل وقت آژانس همکاری امنیتی دفاعی، تاکید کرد که بهبود قابلیت‌های دفاع موشکی در اکتبر ۲۰۰۶، در دستور کار قرار گرفت و عنوان شد که گسترش موشکی بالستیک ایران انگیزه‌ای مهم برای ادامه و گسترش این اقدامات است (یاری و خوش‌گفتار، ۱۳۹۸: ۱۱۷-۱۱۶). بدین شرح، افزایش فروش تسلیحات آمریکا به اعضای شورای همکاری خلیج فارس با برجسته نشان دادن تهدیدات ایران صورت پذیرفت. فروش تسلیحات در سال ۲۰۱۷ و در زمان سفر دونالد ترامپ رئیس‌جمهور آمریکا به عربستان سعودی به رقم ۱۱۰ میلیارد دلار رسید که شامل خریدهای پدافندی از نوع تاد و پاتریوت می‌شود. کشورهای بحرین، امارات، قطر و کویت دیگر خریداران تسلیحات پدافندی^۳ آمریکایی‌ها در منطقه خلیج فارس است. برای تبیین صحیح‌تر در باب تهدیدات پایگاه‌های آمریکا و اعضای شورای همکاری خلیج فارس در منطقه به شرح آنان می‌پردازیم.

^۱Persian Gulf Cooperation Council

^۲General Jeffrey Koehler

^۳Defense weapons

تصویر شماره (۱): پایگاه‌های آمریکا در منطقه‌ی خاورمیانه.

Soruce: <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/10/infographic-us-military-presence-around-the-world-interactive>

پتانسیل نظامی آمریکا در منطقه غرب آسیا علاوه حضور مستقیم در آب‌های بین‌المللی، پایگاه‌های مختلف در کشور های گوناگون را شامل می‌شود. بزرگ‌ترین تاسیسات نظامی ایالات متحده در خاورمیانه پایگاه نظامی العدید قطر است. این پایگاه در سال ۱۹۹۶م افتتاح شد و در حال حاضر دارای ۱۱ هزار پرسنل و ۱۰۰ هواپیما و دارای هواپیمای بدون سرنشین است. این پایگاه مرکز اصلی کنترل فرماندهی نیروی هوایی آمریکا در منطقه و مقر ستاد فرماندهی مرکزی ارتش آمریکا (ستتکام) می‌باشد. این پایگاه بر اساس همکاری میان دو حه، واشنگتن در اختیار نیروهای آمریکایی قرار گرفته است. آمریکا از این پایگاه برای حمله به عراق و افغانستان استفاده کرد. همچنین دارای بزرگترین باند پروازی در کشورهای حوزه خلیج فارس است به طوری که قادر است هواپیماهای سوخترسان KC-135 و KC-10 و هواپیمای بمبافکن B-2 را پذیرش نماید. این پایگاه ظرفیت پذیرش ۱۸۰ فروند هواپیما را دارد و محل استقرار گروه ۳۱۹ شناسایی هوایی آمریکا با بمبافکن‌ها، جنگنده‌ها و هواپیمای شناسایی می‌باشد (حسن پور و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۲). همچنین، ۴ پایگاه نظامی در سوریه، ۱۰ پایگاه نظامی در کویت، ۳ پایگاه نظامی در امارات، ۱۲ پایگاه نظامی در بحرین، ۲ پایگاه نظامی در اردن، ۱۳ پایگاه نظامی در ترکیه، ۱۰ پایگاه نظامی در عربستان سعودی، ۶ پایگاه نظامی در عراق، ۲ پایگاه نظامی در قطر، ۱ پایگاه نظامی در مصر و ۲ پایگاه نظامی در سرزمین‌های اشغالی به همراه بیش از ۲۰ هزار تن نیروی نظامی و صدها فروند جنگنده، هواپیمای سوخترسان، پهپاد و بالگرد را شامل می‌شود. استراتژی آمریکا در استفاده از پایگاه‌ها برای مهار نظامی ایران و دفاع از متحدان تا دهه ۷۰ شمسی کارایی بالایی داشت. اما، با توجه به افزایش بازدارندگی موشکی ایران از اواسط دهه ۷۰ به بعد پایگاه‌های نظامی آمریکا به عنوان اهداف مشروع برای ایران تلقی می‌شود که همچنین

دارای ارزش مادی گزافی است. برخوردهای نظامی ایران و پایگاه‌های آمریکا در منطقه‌ی غرب آسیا از سال ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۳ به شیوه‌ی درگیری مستقیم ایران (موشک باران پایگاه عین الاسد عراق) و حملات واکنشی گروه‌های محور مقاومت در عراق و سوریه در حال انجام است. با ترور شهید سلیمانی و ابومهدی المهندس توسط پهپادهای آمریکایی و استفاده از موشک (هلفایر و جاگم) در سال ۱۳۹۸، دور جدیدی از درگیری ایران و آمریکا کلید زده شد. با توجه به سرکوبی جریان‌های تروریستی و عدم توفیق سیاست‌های آمریکا در قبال سوریه و عراق، حمله‌ی مستقیم و حذف فیزیکی نماد محور مقاومت توسط آمریکا به انجام رسید. پاسخ ایران به حمله‌ی آمریکا، تهاجم وسیع موشکی با استفاده از موشک‌های کلاس قیام و فاتح در ۱۳ فروردین انجام شد و خسارات مادی و جانی بسیاری به بار آورد. استراتژی ایران در بیرون‌راندن آمریکایی‌ها از منطقه با حمایت پارلمان عراق در سال ۱۳۹۸ و تصویب خروج آمریکا از عراق دنبال شد. همچنین مسلح‌شدن گروه‌های محور مقاومت به راکت‌ها و موشک‌ها به افزایش بازدارندگی محور مقاومت می‌انجامد. استراتژی بلندمدت آمریکا در سوریه که بر استفاده غیرقانونی از منابع نفتی، حفظ مواضع آمریکا و مقابله با حضور ایران و محور مقاومت در سوریه دلالت دارد با استفاده از پایگاه نظامی التنف در سوریه که به مسدودسازی جاده مواصلاتی دمشق، بغداد هم مرتبط است، موجب درگیری‌های جدید گروه‌های مقاومت با سستکام می‌باشد.

۳-۲- مقابله با تهدیدات روزافزون رژیم صهیونیستی.

در زمان رژیم پهلوی، اسرائیل با اتحادی دوفاکتو به متحد ایران در برابر مصر، عراق و سوریه تبدیل گشت و دروازه مقابله با متحدان شوروی و ناسیونالیستی عربی در منطقه غرب آسیا لقب گرفت. اتحاد مثلث گونه‌ی ایران، اسرائیل و آمریکا غیر قابل جدایی تصور می‌شد اما استراتژی تغییر وضع موجود ایران در برابر استراتژی حفظ وضع موجود آمریکا-اسرائیل، موجب تقابلی شد که تا کنون رفع نشده است (جعفری، ۱۳۸۹). بدین ترتیب با وقوع انقلاب اسلامی ایران و طرح اصول حمایت از ملت فلسطین و جهان اسلام در برابر دخالت‌های بیگانگان، مقابله با رژیم صهیونیستی در صدر فعالیت‌های نظامی و اطلاعاتی ایران قرار گرفت. تحولات خاورمیانه موسوم به بیداری اسلامی در سال ۲۰۱۰ را می‌توان دور نوین از رقابت منطقه‌ای ایران و اسرائیل قلمداد کرد. حمایت ایران از

AGM-114 Hellfire

AGM-179 JAGM

بشار اسد و تثبیت حکومت آن، اسرائیل را به معمای امنیتی جدیدی در مرز خود هدایت کرد. بدین شرح، اسرائیل با ایران، سوریه، حزب الله و سازمان حماس مقابله می‌کند که سلاح‌ها و توانایی ترور آنان چالش جدی برای اسرائیل به وجود آورده است و سعی می‌کند با استفاده از همکاری‌های بین‌المللی و منطقه‌ای گامی جدی در تضعیف مشروعیت آنان بردارد (meridor & eldadi, 2019) ائتلاف‌سازی طرفین تحت عنوان ائتلاف عبری، آمریکایی و ائتلاف محور مقاومت در منطقه نمایان است. قدرت تهاجمی ائتلاف عبری، آمریکایی که بر جنگ کلاسیک، متعارف و سلاح‌های نامتعارف تکیه دارد، موجب تقویت خواست ایران در جهت دستیابی به بازدارندگی موشکی و صنایع بالستیک شده است. بدین شرح، تهران تمرکز زیادی بر جنگ نامتعارف دارد و سرمایه‌گذاری‌های هنگفتی بابت آن انجام داده است زیرا توانایی نظامی آمریکا و اسرائیل زیاد قلمداد می‌شود (Saikal & Vestenskov, 2020: 22). استفاده از دکترین بازدارندگی و موشک بالستیک علیه اسرائیل قابل بحث در ۲ مورد مقابل است: الف. ایجاد توانایی حفظ ضربه‌ی دوم در برابر حملات نیروی هوایی مدرن اسرائیل به مراکز هسته‌ای، تاسیسات نظامی و زیربنایی مهم کشور. ب. حمایت از محور مقاومت (حزب الله لبنان، حماس، حشد الشعبی عراق و سایر گروه‌های مقاومت) از طریق کمک مستقیم، ارسال محموله‌های موشکی و انتقال دانش فنی. با گسترش توانایی‌های ایران و سرمایه‌گذاری، ایران دارای بزرگ‌ترین زرادخانه‌ی موشکی در خاورمیانه است، ایران قابلیت‌های موشک‌های دوربرد را نیز توسعه داده است که می‌تواند بیش از شعاع ۲۰۰۰ کیلومتر را طی کند به اندازه‌ای که کل خاورمیانه را پوشش می‌دهد (Saikal & Vestenskov, 2020: 23). دسترسی ایران به تمامی سرزمین اسرائیل و بهبود دقت موشک‌ها بازدارندگی قابل توجهی برای ایران خلق کرده است. در مواجهه با طیف وسیعی از تهدیدات و قدرت موشکی ایران، سیستم دفاع موشکی اسرائیل دارای سه جزء اصلی است: گنبد آهنین (محافظ در برابر تهدیدات کوتاه‌برد نظیر راکت‌ها و خمپاره‌ها)، فلاخن داوود (متمركز بر راکت‌های دوربرد و موشک‌های کروز) و سیستم آرو یا پیکان (متمركز بر موشک‌های بالستیک برد بلند و تهدیدات سطح بالا). این پروژه به طور مشترک توسط اسرائیل و ایالات متحده توسعه یافته است و دولت ایالات متحده ۴۵۰ میلیون دلار بین سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۱۵ کمک کرده است (izewicz, 2017). لایه‌های پدافندی اسرائیل ظرفیت مناسبی دارد اما در صورت

درگیری با ویژگی‌های خاص موشک‌های ایرانی که به صورت نقطه‌زن و حجم انبوه همراه است، خسارات غیرقابل جبرانی بر اسرائیل وارد خواهد شد.

۴- راهبرد بازدارندگی منطقی ایران در حوزه موشک‌های بالستیک

سیستم بازدارندگی و مدل منطقی آن بر اساس پارادایم واقع‌گرایی سامان می‌یابد. مبنای منطقی سیستم مذکور بر این واقعیت بنا شده است که به دلیل سیستم آنا‌رشی و حاکمیت وضع طبیعی و حاکمیت اصل منافع، الگوهای رفتاری هر بازیگر، علیه بازیگر یا بازیگران دیگر سازماندهی شده است. از سوی دیگر در اتخاذ رفتارهای خود، بر اساس اصل محاسبه‌ی سود و هزینه عمل کرده و به عبارتی اصل عقلانیت بر رفتارهای آنان حاکم است. به همین جهت در صورتی که هزینه اقدام افزایش یابد، ضرورتاً واحد (دولت) از به‌کارگیری و اتخاذ الگوهای رفتاری نامناسب خودداری می‌نماید و علاوه بر آن نفس پیش‌بینی شرایط اقدام، بر نوع رفتار و الگوهای رفتاری آنان تاثیر گذار خواهد بود (قاسمی، ۱۳۹۹: ۳۶۰). بنیان نظریه واقع‌گرایی یعنی عقلانیت مبتنی بر هزینه-فایده است که منافع مورد نظر از هزینه‌ی آن کمتر باشد که به واقع در این شرایط جنگ در واقعیت به دلیل عدم تطابق به عقلانیت مورد توجه دولت‌ها از بین می‌رود. بنابراین بازدارندگی را از این لحاظ که ظرفین نسبت به مفهوم و ترتیبات قدرت رضایت روانی دارند می‌توان شبیه به موازنه‌ی قدرت دانست (عسگرخانی و رحمتی، ۱۳۸۹: ۱۴۸). ارتباط عقلانی قدرت موشکی ایران به نظریه بازدارندگی در ورای نظریه موازنه قدرت و موازنه تهدید قابل بحث می‌باشد. سیاستمداران ایرانی با توسعه‌ی صنعت موشکی و بنیان‌گذاری پایه‌های آن به دنبال رفع تهدیدات امنیتی در افق منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای هستند. تقویت توان تهاجمی و تدافعی با سلاحی که بتواند آثار روانی، تخریبی و غیر قابل کنترل و پیش‌بینی بودن را تضمین کند، می‌تواند آثار بازدارنده داشته باشد. با توجه به تنش‌زا بودن محیط امنیتی و گستره تهدیدات بالقوه و بالفعل علیه منافع ملی ایران موشک بالستیک با قابلیت‌های منحصربه‌فرد پاسخگوی این نیاز می‌باشد.

۵- ظرفیت موشکی ایران

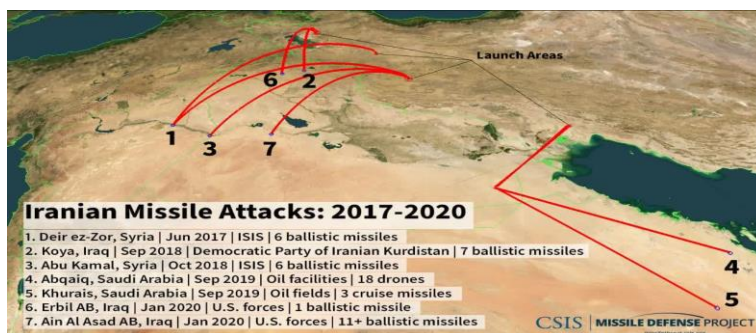
جدول شماره (۲): انواع موشک‌های ایرانی و با ذکر برد حداکثری آن.

برد	موشک‌های بالستیک یا کروز
۳۰۰ کیلومتر	فاتح ۱۱۰ مافوق صوت
۵۰۰ کیلومتر	فاتح ۳۱۳ مافوق صوت
۵۰۰ کیلومتر	رعد
۷۰۰ کیلومتر	ذوالفقار
۳۰۰ کیلومتر	شهاب ۱
۵۰۰ کیلومتر	شهاب ۲
۱۳۰۰ کیلومتر	شهاب ۳
۸۰۰ کیلومتر	قیام (بدون بالک)
۲۰۰۰ کیلومتر	خرمشهر
۲۰۰۰ کیلومتر	قدر (در انواع مختلف)
۱۷۰۰ کیلومتر	عماد
۲۰۰۰ کیلومتر	سجیل ۱ و ۲ (دو مرحله‌ای و مافوق صوت)
۱۴۰۰ کیلومتر	موشک شهید سلیمانی (تاکتیکی)
۱۰۰۰ کیلومتر	موشک ابومهدی (کروز دریایی)
۷۰۰ کیلومتر	موشک دزفول (بالستیک دریایی)
۳۰۰ کیلومتر	موشک خلیج فارس (بالستیک دریایی)
۶۰۰ کیلومتر	موشک کروز قدس
۷۰۰ کیلومتر	موشک کروز یا علی
۱۳۵۰ کیلومتر	موشک کروز سومار و هویزه
۱۳۰۰ کیلومتر	موشک هایپرسونیک (و دارای سرچنگی تقویت شده و سوخت هایپر گولیک) فاتح ۱
	منبع: مولفان

Fattah hypersonic missile (with highly enhanced warhead and hypergolic fuel).

بدین شرح، ایران دارای بزرگترین و متنوع‌ترین زرادخانه موشکی در خاورمیانه با هزاران موشک بالستیک و کروز است که برخی از آنها می‌توانند تا اسرائیل و جنوب شرق اروپا حمله کنند. در دهه گذشته، ایران سرمایه‌گذاری قابل توجهی برای بهبود دقت و کشندگی این سلاح‌ها انجام داده است. چنین تحولاتی، نیروهای موشکی ایران را به ابزاری قدرتمند برای فرافکنی قدرت ایران و تهدیدی معتبر برای نیروهای نظامی آمریکا و شریک آن در منطقه تبدیل کرده است. ایران هنوز موشکی را آزمایش نکرده یا مستقر نکرده است که بتواند ایالات متحده را هدف قرار دهد، اما همچنان تحت نظارت برنامه پرتاب فضایی خود به پیشرفت فناوری‌های موشکی دوربرد ادامه می‌دهد ایران همچنین یک مرکز اصلی برای تکثیر تسلیحات است و به گروه‌های شریک/نیابتی مانند حزب‌الله و رژیم اسد سوریه با عرضه مداوم موشک و راکت و همچنین قابلیت تولید محلی عرضه می‌کند. از سال ۲۰۱۵، ایران به شورشیان حوثی یمن موشک‌های بالستیک و کروز پیشرفته و همچنین هواپیماهای بدون سرنشین دوربرد ارائه کرده است. (Missilethreat.csis, 2023).

۶-۱- عملیات‌های شاخص موشکی ایران

تصویر شماره ۳: عملیات‌های شاخص موشکی جمهوری اسلامی ایران.

source: (<https://www.csis.org/analysis/when-iran-attacks>)

Ballistic and cruise missiles

نیروهای نظامی ایران در جهت کسب حداکثری منافع ملی و تامین امنیت ملی همواره از بازدارندگی موشکی استفاده عملیاتی فعالی کرده‌اند. بدین صورت برخی از عملیات‌های شاخص موشکی ایران به شرح زیر است: ۱- حمله به دیرالزور سوریه و مواضع تروریست‌های داعش در سال ۲۰۱۷. ۲- حمله به تروریست‌های حزب دموکراتیک کردستان در عراق در سال ۲۰۱۸. ۳- حمله به تروریست‌های داعش در بوکمال سوریه در سال ۲۰۱۸. ۴- حمله به تروریست‌های حزب دموکراتیک کردستان در اربیل عراق در سال ۲۰۲۰. ۵- حمله به پایگاه نظامیان تروریست سستکام (ارتش آمریکا) در سال ۲۰۲۰. ۶-۲- عملیات وعده صادق ۱ و ۲ (حمله‌ی موشکی و پهپادی ایران به رژیم صهیونیستی)

تحولات منطقه‌ی غرب آسیا، و افزایش درگیری‌های اسرائیل با گروه‌های مقاومت فلسطین از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ تاکنون، بر افزایش تنش و خشونت در منطقه افزوده است. با تهاجم وسیع رژیم صهیونیستی به نوار غزه و کشتار ده‌ها هزار نفر، جنگ وارد فاز تهاجمی گسترده شد. نام عملیات صهیونیست‌ها، شمشیرهای آهنین و نام عملیات حماس، طوفان الاقصی نام گرفت. حمایت‌های جمهوری اسلامی ایران از محور مقاومت و فلسطین و طرد اشغال‌گری رژیم صهیونیستی، درگیری غیر مستقیم ایران و اسرائیل را به نقطه اوج رساند. حمله هوایی^۱ آوریل اسرائیل به ساختمان کنسولگری ایران در دمشق، پایتخت سوریه، علاوه بر نقض منشور سازمان ملل و حقوق دیپلماتیک، منجر به شهادت ۷ تن از سرداران محور مقاومت، و فرمانده نیروهای ایرانی در سوریه و لبنان منجر شد. در ۱۳ و ۱۴ آوریل، ایران از خاک خود، حملات بی‌سابقه‌ای علیه اسرائیل ترتیب داد که شامل ۳۰۰ پرتابه می‌شد. ۱۷۰ پهپاد تهاجمی، ۱۲۰ موشک بالستیک سطح به سطح^۲ و ۳۰ موشک کروز زمینی^۳. همچنین حملاتی از سوی متحدان ایران، از عراق، سوریه، لبنان و یمن آغاز شد. مهم‌ترین هدف این حملات، پاسخ به تهاجم اسرائیل در حمله به کنسولگری رسمی و در پایگاه هوایی نواتیم، و رامون، محل استقرار جنگنده‌های عمل‌کننده در حمله به ایران، F35، و نقاط حیاتی، نظامی و اطلاعاتی اسرائیل انجام شد.

US Central Command

SSM

LACM

ریسک محاسبه شده ایران، موجب شد تا امتیازاتی به دست آورد. ۱. ایران قدرت نظامی خود را اثبات کرد. ۲. نمایش قابلیت‌ها به حدی چشمگیر بود که این تصور را کاملاً مورد تأیید قرار داد که حملات غافل‌گیرانه‌ی آینده بسیار موثر تر است. ۳. شهادت ایران در حمله به یک رژیم مجهز به سلاح هسته‌ای مانند اسرائیل، حتی با وجود امکان اقدامات تلافی‌جویانه آمریکا، اعتبار و پرستیژ سیاسی آن را در سراسر منطقه افزایش داده است. با توجه به این که در جریان حملات وحشیانه اسرائیل بر نوار غزه، فقط متحدان ایران، نظیر حزب‌الله لبنان و حوثی‌های یمنی بر اسرائیل آتش گشودند، وضعیت منطقه‌ای محور مقاومت پس از حملات وعده صادق ایران تقویت شد. (Alcaro, 2024) در حمله‌ی ایران بر اسرائیل، پدافند هوایی اسرائیل، اردن، بریتانیا، فرانسه و ارتش ایالات متحده به ره‌گیری پرتابه‌ها و کمک عملیاتی به اسرائیل پرداختند.

نرخ اصابت موشک‌ها اعلام نشد اما این عملیات توسط ایران موفقیت‌آمیز قلمداد شد. نوع موشک‌های بالستیک، خیرشکن و عماد، نوع موشک‌های کروز، پاوه و از پهپاد انتحاری شاهد ۱۳۶ و ۱۳۱ استفاده شدند. که همگی از ادوات نظامی درجه دوم و سوم در یگان‌های نیروی هوافضای ایران است.

در تلافی حملات ایران، اسرائیل مدعی حمله به زیرساخت‌های پدافندی ایران در نزدیکی پایگاه هشتم شکاری و تاسیسات هسته‌ای در استان اصفهان شد که توسط مقامات ایرانی این حمله بسیار محدود و فاقد نتیجه و ارزش عملیاتی بالا ذکر شده است.

۲-۶-۱- عملیات وعده صادق ۲

عملیات وعده صادق ۲، در ادامه‌ی درگیری‌های پینگ پنگی مقاومت و اسرائیل اجرا شد. این حمله‌ی وسیع که به عنوان بزرگ‌ترین حمله‌ی موشکی جهان لقب گرفت، با به شهادت رساندن دبیر کل حزب الله لبنان شهید نصرالله، رئیس دفتر سیاسی حماس شهید هنیه در تهران و جمعی از مستشاران ایرانی که توسط ارتش اسرائیل در حمله به ضاحیه بیروت به شهادت رسیدند، در پاسخ به حملات و حفظ بازدارندگی ایران در ۱۰ مهر ماه ۱۴۰۳ به انجام رسید.

تصاویر ماهواره‌ای منتشر شده آسیب به آشیانه‌ی اف ۳۵ در عملیات موشکی ایران را تأیید می‌کند، اینتل اسکای تأیید کرده حداقل ۴۰ نقطه از پایگاه استراتژیک نواتیم در صحرای نقب مورد اصابت

موشک‌های ایران قرار گرفته‌اند. مؤسسه تحقیقاتی میدلبوری نیز اذعان کرد حداقل ۳ شلتر جنگنده ۳۵ در حمله موشکی ایران مورد اصابت قرار گرفته است. عملیات وعده صادق در ۲ زمان ۳ دقیقه‌ای جمعاً به مدت ۶ دقیقه انجام شد که طی آن ۲۰۰ موشک پرتاب و ۹۰ درصد اصابت داشته است. ایران کمتر از یک‌پنجم توان موشکی خود را در عملیات اخیر علیه اسرائیل به کار گرفته؛ این یعنی ایران به راحتی توانایی شلیک حداقل ۷۰۰۰ فروند موشک در کمتر از ۲۴ ساعت را دارد. این حمله ایران در (اول اکتبر) سه پایگاه مهم نیروی هوایی رژیم صهیونیستی یعنی نواتیم، هاتریم و تل نوف را با موشک‌های عماد، قدر، خیبرشکن و فتاح ۱ هدف قرار داد.

۶-۳- ویژگی‌های موشک‌های ایرانی

۱- موشک‌های بالستیک با قابلیت حمله‌ی دقیق به اهداف: ایران پیش از این مدعی شده بود که آزمایش‌های گسترده‌ای از موشک‌های بالستیکی مانند "فاتح ۳۱۳" با هدایت بسیار دقیق‌تر و برد ۵۰۰ کیلومتر انجام داده است. برخی منابع همچنین ادعا می‌کنند که نسخه‌ای از فاتح دارای یک بسته راهنمای سیستم ناوبری اینرسی به کمک سیستم ناوبری ماهواره‌ای و یک سنسور مادون قرمز تصویربرداری است که می‌تواند به آن قابلیت ضربه‌زدن به اهداف متحرک از جمله کشتی‌ها را بدهد. به نظر می‌رسد ایران ادعا کرده است که عماد پس از آزمایش‌ها در اکتبر ۲۰۱۵ تنها ۵۰۰ متر خطای خارج از مرکز داشته است. (Cordesman, 2019).

۲- کلاهک تقویت‌شونده و با قابلیت رسیدن به بردهای بالا: ایران پیش از این مدعی شده بود که برخی از قابلیت‌های ضد حمله را دارد و بوستر آن می‌تواند کلاهک‌های نسبتاً بزرگی را با چنین اقداماتی در بردهای طولانی تحویل دهد (Cordesman, 2019).

۳- پرتاب موشک‌های قدیمی‌تر در لایه اول حمله به عنوان پوشش علیه پدافند: ایران می‌تواند تعداد زیادی از موشک‌های قدیمی را در سایت‌های پرتاب پراکنده ایستا حفظ کند و سعی کند با پرتاب سیستم‌های قدیمی‌تر، دفاع موشکی را اشباع کند در حالی که سیستم‌های مدرن‌تر و دقیق‌تری را پرتاب می‌کند (Cordesman, 2019). با توجه با موارد مطروحه، حفظ بازدارندگی ایران در عرصه‌ی منطقه‌ای با استفاده از فناوری موشکی و توسعه‌ی صنعت موشکی امکان پذیر شده است.

نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر، موشک بالستیک به عنوان یکی از پایه‌های مهم راهبرد بازدارندگی و جنگ نامتقارن ایران بحث شد. بدین ترتیب با طرح سامانه‌های دفاعی آمریکا در منطقه و همچنین توانایی‌های موشکی ایران، به نتیجه‌ای ملموس در باب کارکرد مثبت بازدارندگی ایران و توأم با آن، حمایت از متحدان منطقه‌ای در ارسال و انتقال تکنولوژی موشکی، رسیده و طبق آن امنیت ملی ایران حفظ خواهد شد. در ادامه پژوهش با توجه به تشریح خصوصیات و ویژگی‌های موشک‌های بالستیک ایران کارکرد منطقه‌ای و حفظ منافع ملی ایران نظیر توانایی حفظ ضربه دوم به اهداف متخاصم منطقه‌ای مورد واکاوی قرار گرفت. جایگاه موشک‌های بالستیک، در امنیت ملی ایران با توجه به اسناد بالادستی بسیار با ارزش محسوب می‌شود که ضعف‌های دیگر جنبه‌ها را پوشش داده است. با توجه به محیط منطقه‌ای ایران و تهدیدات فزاینده متأثر از مقتضیات ژئوپلیتیکی و فعالیت‌های بی‌ثبات‌کننده‌ی دولت‌های فرامنطقه‌ای، راهبرد نظامی ایران در درجه اول مبتنی بر دفاع است. طبق آنچه در منطقه‌ی غرب آسیا و در همسایگی ایران اتفاق افتاده است نظیر فتح عراق توسط ائتلاف به رهبری آمریکا، در صورت نبود صنعت موشکی در ایران، امکان تهاجم به زیرساخت‌های حیاتی وجود داشت و جنگ‌های دیگری بر ایران اعمال می‌شد.

موشک‌های بالستیک طبق نظریات رئالیستی، اهمیت بیشتری در جهت عدم وقوع جنگ دارند و کارکرد آنان در رویکرد موازنه‌ای قابل مشاهده است. بدین ترتیب، سرمایه‌گذاری منطقی در صنعت موشکی در دراز مدت، به تامین امنیت ملی کمک شایانی خواهد کرد. دو ویژگی صنعت موشکی ایران برجستگی دارد: ۱- حرکت صنعت موشکی به سمت موشک‌های هایپرسونیک، نقطه‌زن، هوشمند و واکنش سریع. ۲- تربیب نیروهای ایرانی متخصص در صنعت و تولید داخلی موشک‌ها. موشک بالستیک می‌تواند از دو طریق آورده مالی و سیاسی داشته باشد: ۱- فروش موشک‌های بالستیک تاکتیکی به متحدین. ۲- استفاده از عنصر موشک برای ایجاد یک پایه ارزشی نظامی و سیاسی برای کسب دیگر تسلیحات از متحدین مانند مبادله‌ی موشک با جت‌های جنگنده پیشرفته و فناوری فضایی.

فهرست منابع

- ادریسیان، محمد؛ شمس دولت‌آبادی، سید محمود؛ قربان جعفری، محمد (۱۳۹۷). تدوین راهبردهای دفاع همه‌جانبه در حوزه‌ی فرهنگی. مطالعات دفاعی استراتژیک، ۱۶ (۷۴)، ۷۵-۹۸.
- ازغندی، علیرضا و روشندل، جلیل (۱۳۸۰). مسائل نظامی و استراتژیک معاصر، تهران. سمت.
- اکبری، حسین (۱۳۸۸). پدیده مقاومت، بسترساز اعمال قدرت فراملی جمهوری اسلامی ایران. سیاست دفاعی، ۱۷ (۶۶)، ۱۹۳-۱۵۱.
- میری، سروش و کیانی، جواد (۱۳۹۶). خاستگاه منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای بحران ژئوپلیتیکی یمن. راهبرد سیاسی، ۱ (۲)، ۲۵-۵۷.
- باقری دولت‌آبادی، علی (۱۳۹۲). نقش عنصر بازدارندگی در راهبرد نظامی ایران، سیاست دفاعی، ۲ (۸۶)، ۳۷-۸۷.
- برزگر، کیهان (۱۳۸۸). سیاست خارجی ایران از منظر رئالیسم تهاجمی و تدافعی. روابط خارجی، ۱ (۱)، ۱۱۳-۱۵۳.
- برزنونی، محمدعلی و فرهادی، فرشید (۱۳۹۹). آینده پژوهی راهبردهای امریکا برای مقابله با ایران بر پایه سناریونویسی. آفاق امنیت، ۱۳ (۴۶)، ۹۱-۱۲۴.
- سرخ‌لله‌لو، فراد و شفق کلوانق، جلیل (۱۳۹۲). بررسی و شناخت جنگ‌های نامتقارن. پژوهش‌های مدیریت و فرماندهی نظامی، ۱۳ (۴۴)، ۱۸۰-۱۶۱.
- سلیمانی، رضا (۱۴۰۰). روند پژوهی راهبرد جنگ روانی و تهدید نظامی اسرائیل علیه برنامه هسته‌ای ایران (از افشاء برنامه تا پایان مذاکرات برجام). سیاست و روابط بین‌الملل، ۵ (۱۰)، ۹۹-۱۲۱.
- چگنی‌زاده، غلامعلی (۱۳۹۱). موازنه قوا و روابط راهبردی چین با ایالات متحده آمریکا. روابط خارجی، ۵ (۵)، ۲۶۳-۲۲۸.
- جعفری، علی‌اکبر (۱۳۹۲). استراتژی موازنه تهدید و امنیت دولت‌های اسلامی منطقه خاورمیانه. مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۲ (۷)، ۳۴-۱۱.
- عسگرخانی، ابومحمد و رحمتی، رضا (۱۳۸۹). نظریه واقع‌گرایی و امنیت بین‌الملل. سیاست خارجی، ۲۴ (۹۳)، ۱۳۹-۱۵۶.
- غفاری چراتی، علی اصغر؛ خداوردی، حسن؛ کشیشیان سیرکی، گارینه (۱۴۰۱). آینده پژوهی حضور نظامی آمریکا در منطقه خلیج فارس. سیاست خارجی، ۳ (۳۶)، ۶۷-۹۳.
- قاسمی، فرهاد (۱۳۹۹). اصول روابط بین‌الملل. انتشارات میزان.

قوام، سیدعبدالعلی (۱۳۹۴). اصول سیاست خارجی و سیاست بین الملل، تهران، سمت.
 قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶). قابل دسترسی در <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/1014547>
 موسوی، سیدفضل اله، و لهراسی، امیر (۱۴۰۰). کاربرد تسلیحاتی موشک های بالستیک از منظر حقوق بین الملل بشردوستانه. حقوقی بین المللی، ۱۷(۶۵)، ۷۹-۱۰۲.
 یاری، احسان و خوش‌گفتار، حسن (۱۳۹۸). توسعه صنایع موشکی جمهوری اسلامی ایران و سیاست‌های دفاعی امنیتی شورای همکاری خلیج فارس. روابط خارجی، ۱۱(۴۳)، ۹۷-۱۳۱.
 یاری، احسان (۱۳۹۸). الزامات ژئوپلیتیک و ضرورت‌های راهبردی برنامه موشکی جمهوری اسلامی ایران در محیط آنارشیک نظام بین الملل. آفاق امنیت، ۱۲(۴۳)، ۱۷-۱.

Alcaro, ricardo(2024). Iran'S Retaliatory Attack on Israel Puts the Middle East on the Brink. *Istituto Affari Internazionali*. Available at <https://www.iai.it/sites/default/files/iaicom2416.pdf>.

Arkin, William M., Kristensen, Hans M.(2020), “US Deploys New Low-Yield Nuclear Submarine Warhead”, Retrieved from: <https://fas.org/blogs/security/2020/01/w76-2deployed/>, Last Visit: 6/2020.

Anthony H. Cordesman(2019), *The Iranian Missile Challenge* . CSIS / Center for Strategic and International Studies . available at <https://www.csis.org/analysis/iranian-missile-threat> .

Davenport, Kelsey.(2020), Worldwide Ballistic Missile Inventories, Retrieved from: <https://www.armscontrol.org/factsheets/missiles>, Last Visit: 4/2020.

Defense Intelligence Agency (2019, Nov), *Iran Military Power* , <https://www.dia.mil/NewsFeatures/Articles/ArticleView/Article/2020456/defense-intelligence-agency-releases-report-iran-military-power>.

Elleman, Michael.(2016), Statement of Mr. Michael Elleman Iran’s Ballistic Missile Program Before the U.S, *Senate Committee on Banking, Housing, and Urban Affairs*, Retrieved JUN15,2017, Available at: https://www.banking.senate.gov/public/_cache/files/f64d023ad6fc4dc484a7ea10ba8192cf/90DC029490361D182584B92FCAD76111.052416-ellemantestimony.pdf

- Elleman, Michael, (2024). *Iran's ballistic Missile program*, available at <https://iranprimer.usip.org/resource/irans-ballistic-missile-program>.
- Izewicz, P.(2017), Iran's Ballistic Missile Programme: Its Status and the Way Forward, *The European network of independent non-proliferation think tanks*, No. 57, available in <https://www.sipri.org/publications/2017/eu-non-proliferation-and-disarmament-papers/irans-ballistic-missile-programme-its-status-and-way-forward> .
- Missile Defense Project, Missiles of Iran," Missile Threat .*Center for Strategic and International Studies*, June 14, 2018, last modified August 10, 2021, <https://missilethreat.csis.org/country/iran> .
- McKenzie Jr, K, Spleeters, D, Lincy, v. (2023), Iran's Military Drone Program, *Security Implications and Policy Responses. Policy Analysis*, available at: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/irans-military-drone-program-security-implications-and-policy-responses>.
- Meridor, D., & Eldadi, R. (2019), Israel's national security doctrine, The report of the Committee on the Formulation of the National Security Doctrine (Meridor Committee) ten years later. Tel Aviv: *Institute for National Security Studies* (No. 187)Memorandum.
- Powell, J (2010), *Weapons & Warfare* , Warfare Culture and Concepts, Salem Press.
- Saikal,A.,& Vestenskov, D. (2020). Iran's National Security and Operational Capability. *Scandinavian Journal of Military Studies*, 3(1), 18–30. <https://doi.org/10.31374/sjms.29>.